

MARC REYNEBEAU

«Het klauwen van de leeuw. De Vlaamse identiteit van de 12de tot de 21ste eeuw»

Leuven, Van Halewyck, 1995, 306 p.

ERIC DEFOORT

«Het klauwen van de historicus»

Antwerpen-Baarn, Hadewijch en Antwerpen, Vlaanderen

Morgen, 1996, 120 p.

Vlaams-nationalisme en *bohème*, het lijken twee grootheden te zijn die mekaar uitsluiten. Sinds vrij recent doet Eric Defoort, hoogleraar in de historische methode en bibliothecaris aan de KU Brussel, zijn uiterste best om deze stelling te logenstraffen. Van zodra de postmoderne neo-*belgitude* het traditionele emancipatieflamingantisme had vervangen als grondhouding van een groot deel van de Vlaamse intellectuelen - ook van katholieken huize-, voelde hij als gepatenteerd non-conformist de nood-zaak tegen deze stroom in te roeien. Niet zonder omhaal afficheerde hij zijn bekering tot het Vlaams-nationalisme en reduceerde hij het vertoog over België als de gedroomde *locus* van een multi-culturele samenleving tot het geklets van verwerende kinderen.

De nieuwe, voornamelijk door anti-flamingantisme gedragen *belgitude* die door Defoort geïsviseerd werd, kreeg in het najaar van 1995 een soort 'bijbel' met *Het klauwen van de Leeuw*, een boek waarin *Knack*-journalist Marc Reynebeau de 'Vlaamse identiteit' *deconstrueert* - en dit precies door een historische *reconstructie* te maken van de genese van die identiteit. Het besluit van zijn uitvoerige en goed gedocumenteerde historische zoektocht

stond daarbij eigenlijk al vast bij de aanvang ervan : 'De natie bestaat niet'. De stelligheid waarmee Reynebeau deze these -meteen ook de titel van deel 1 van zijn boek- poneert, rechtvaardigt hij door een beroep te doen op de meest gereputeerde internationale theoretici van het nationalisme, die hij in een boeiende en overzichtelijke synthese aan de lezers voorstelt.

Door als premisse voorop te stellen dat de (Vlaamse) natie niet bestaat, wordt het historische relaas over die natie per definitie het verhaal van een constructie, van een *uitvinding*. Als voornaamste 'uitvinders' duidt Reynebeau de kleinburgerij aan die in het creëren en voortdurend aanwakkeren van een Vlaams bewustzijn een hefboom voor persoonlijke sociale opgang zag. Op de achterflap wordt beweerd dat hiermee voor een 'unieke invalshoek' is gekozen die voor het eerst komaf maakt met de overheersende 'idealistische of moralistische' benadering in de historiografie van de Vlaamse Beweging. Deze bewering houdt ongetwijfeld te weinig rekening met de emancipatie die deze historiografie, vooral sinds de publicaties van Lode Wils, heeft door-gemaakt. Zoveel nieuws heeft Reynebeau dan ook niet te vertellen, maar dat was mijns inziens ook niet zijn voornaamste bedoeling. Wat zijn interpretatie onderscheidt van die van Wils is niet in de eerste plaats de distantie ten op-zichte van de Vlaamse Beweging, dan wel de vrijzinnige en sociaal-progressieve inslag.

Tegen de onder meer door Wils ontworpen 'mythe' dat van de katholieke partij de grootste flamingantische slagkracht uitging, verdedigt Reynebeau de stelling dat alleen de liberalen en de socialisten in de Vlaamse Beweging zich aan het Fransgezinde episcopaat konden onttrekken. Tegenover het romantisch-bevlogen identiteitsdiscours van de katholieke 'ideologen' konden alleen zij een 'moderner, zakelijker en concreter gedachtengoed' plaatsten waarin de culturele emancipatie in functie werd gesteld van de primordiale materiële lotsverbetering (p. 150-151). Of nog, de progressief-liberalen en de socialisten bereikten volgens Reynebeau méér voor Vlaamse Beweging dan de katholieken, precies omdat zij niet de Vlaamse maar wel de sociale kwestie bovenaan de politieke agenda plaatsten. Die typering van het progressief-vrijzinnige flamingantisme van de 19de eeuw vertoont misschien wat al te duidelijk de sporen van Reynebeaus visie op plaats die het Vlaamse natiebewustzijn in de 21ste eeuw nog toekomt - een plaats die in ieder geval ondergeschikt is aan een meer algemene 'opdracht van gerechtigheid' (p. 283). Maar dat de rol van de vrijzinnigen sterker benadrukt wordt, is niettemin een verheugend feit in de historiografie van de Vlaamse Beweging, al dient hier voor de eerlijkheid aan toegevoegd dat ook Wils een cruciale rol toekent aan de beweging voor 'volksontwikkeling' rond de progressieve vrijzinnigen De Raet en MacLeod, die aan de Vlaamse Beweging de noodzakelijke sociale impulsen meegaven. Bovendien 'vergeet' Reynebeau wat al

te gemakkelijk dat een principieel anti-flamingantisme wel degelijk wijdverbreid was in de socialistische beweging.

Het sociaal-progressieve moment in Reynebeaus betoog is zeker niet de steen des aanstoets geweest waaraan Eric Defoort zijn pen heeft geslepen. Net als Reynebeau (maar in tegenstelling tot Wils) rekent hij zich immers tot het progressieve gedeelte van de Vlaamse intelligentsia. Maar ook het menings-verschil over het Vlaams-nationalisme vormde -althans volgens Defoort zelf- niet de voornaamste aanleiding tot zijn essay *Het klauwen van de historicus*. In de lijn van mijn eerder gehanteerde typering zou ik kunnen beweren dat de Brusselse historicus zich vooral in zijn hoedanigheid van *bohémien*-geschiedfilosoof getroffen voelde door het boek van Reynebeau. Hij zag er 'een typeproduct (in) van historische systeemzucht die binnen en buiten onze universitaire departementen zweert bij de dood van het huidig verleden en het leven van het voorbije heden doodknijpt' (p. 15); of nog, van dat soort historiografie dat per se klaarheid wil scheppen in het verleden en zo onrecht doet aan het contingente, dat de basiscategorie is van het historische.

Het boekje dat vanuit dit ongenoegen tot stand is gekomen, bevat dus een dubbele aanklacht tegen Reynebeau : de ene situeert zich op het niveau van zijn politieke credo, de andere op dat van zijn geschiedfilosofische *apriori*'s. Maar vanuit deze tweevoudige negatie wil *Het klauwen van de historicus* toch vooral een positief pleidooi bieden voor een nieuwe manier om met de historische werkelijkheid om te gaan. Die benaderingswijze die

door de auteur zelf, naar analogie met een schildertechniek uit de Renaissance, als *sfumato* bestempeld wordt, houdt vooral in dat de historicus de voorbije werkelijkheid in al zijn wanordelijkheid aan het woord laat in plaats van deze in concepten, processen en andere verklaringsmodellen te dwingen. Aangezien het negatieve en het positieve moment in Defoorts betoog constant en op een vrijwel associatieve manier dooreen-vloeien, krijgt ook het essay zelf iets ongrijpbaars. Men vergeet als lezer nogal gemakkelijk waar het nu weer eigenlijk om draaide. Om een zinnig oordeel te kunnen vellen over de tekst als geheel, is het evenwel nodig de drie genoemde onderdelen te ontwarren en bij elk afzonderlijk de vraag te stellen of de auteur er hout mee snijdt.

De kritiek op Reynebeaus boek als een exponent van de gewraakte 'systeemhistoriografie' lijkt mij alvast misplaatst. Dat Defoort veel betere voorbeelden had kunnen vinden van deze vorm van geschiedschrijving, heeft ook al Mark Schaevers overtuigend gesuggereerd in een recensie in de *Standaard der Letteren* (17 oktober 1996). Maar ik zou verder gaan : volgens mij is het *überhaupt* oneerlijk om Reynebeaus boek als geheel te ijken naar de maatstaven van de wetenschappelijke historiografie (wat uiteraard niet betekent dat geen historische detailkritiek zou mogen geleverd worden). Want laat het duidelijk zijn : Reynebeaus motieven tot het schrijven van zijn *Klauwen* waren in de eerste plaats buiten-wetenschappelijk; hij verhult immers nauwelijks dat hij ermee zijn zoden wilde aan-brengen voor de dijk die tegen het nationalisme wordt opgeworpen. Dat zijn verhaal

daardoor een belijdend karakter krijgt zonder propagandistisch te worden, lijkt mij binnen deze optiek eerder een kwaliteit dan een gebrek. Defoorts aanval op de systeem-historiografie was ongetwijfeld doel-treffender geweest als hij een boek had uitgekozen waarvan de ambitie zich als louter wetenschappelijk voordoet. Dat zijn keuze dan toch viel op *Het klauwen van de leeuw* moet niet alleen op rekening van zijn Vlaams-nationalistische strijdvaardigheid worden geschreven, maar ook op die van zijn commercieel instinct.

Maar ook in zijn verwerping van Reynebeaus anti-nationalistische stellingname, is Defoort, en wel om grotendeels dezelfde reden, weinig overtuigend. Hij behandelt Reynebeaus boek als was het alleen geschreven voor die enkele progressieve Vlaams-nationalistische intellectuelen als hijzelf, voor wie het geconstrueerde karakter van de (Vlaamse) identiteit en de combineerbaarheid van verschillende identiteiten probleemloze vanzelfsprekendheden zijn. Maar de dagelijkse realiteit leert toch dat het huidige Vlaams-nationalisme in al zijn geledingen nog steeds diep doordrongen is van een essentialistisch natiebegrip (méér essentialistisch alvast dan bijvoorbeeld het klasse-begrip van de huidige socialisten). En het is die groep die Reynebeau heeft trachten te bereiken, met de bedoeling hen een antidotum toe te dienen tegen een te homogeniserend identiteitsdiscours. Of hij dit doel bereikt heeft of zal bereiken is twijfelachtig, maar dat is alvast meer te wijten aan het dogmatische 'geloof' van de genoemde doelgroep, dan aan de kwaliteit van *Het Klauwen van de Leeuw*.

Maar wat te zeggen van het pleidooi voor *sfumato* als dusdanig? In de mate dat het een poging is om de contingentie als historische basiscategorie veilig te stellen tegen de te grote verklaringssijver en schiftingsdrang van de historici, juich ik het volmondig toe. Maar niettemin is enige pedanterie niet vreemd aan Defoorts betoog (wat de auteur wel niet als een ernstig verwijt zal beschouwen). De microscopische, historisch-impressionistische schetsen die hij voorstelt kunnen immers maar uitstijgen boven het niveau van de anekdotiek naarmate zij zich min of meer invoegen in de grote bouwwerken die door de 'systeem-historici' zijn of worden opgetrokken. Bovendien lijkt Defoort te weinig te beseffen dat iedere intellectuele activiteit, zowel van wetenschappelijke als van literaire aard, erop gericht is orde te scheppen in een chaotische werkelijkheid. In de historiografie geldt dat in bijna even sterke mate voor het narrativisme (nochtans door hemzelf verdedigd tegen de aanvallen van Peer Vries) als voor de sociaal-wetenschappelijke benadering. De historici attent maken op de inherente gevaren van deze onvermijdelijke ordeningsactiviteit is een lovenswaardige maar weinig originele daad; er een principieel verzet tegen aantekenen mag dan wél aanspraak maken op originaliteit, het lijkt mij weinig vruchtbaar. Consequent doorgedacht mondt deze gedachtengang trouwens niet uit bij de frivool-impressionistische *bohème*-historiografie die Defoort predikt, maar wél bij een extreem empirisme dat niet verder durft gaan dan het naast mekaar publiceren van de verschillende bronnen, zonder enige tussenkomst van de auteur.

Eén ding hebben beide boeken alvast gemeen : zij lenen zich er - gedeeltelijk door de fout van de auteurs zelf - gemakkelijk toe anders te worden gelezen dan zij bedoeld zijn. Defoorts boek was ongetwijfeld beter geweest wanneer het niet zo nadrukkelijk als een aanval op Reynebeau was voorgesteld. Reynebeaus boek valt vooral te appreciëren als men het leest als een boek-met-een-boodschap. Misschien waren veel misverstanden vermeden als de auteurs hun intenties duidelijker hadden kenbaar gemaakt, maar dan hadden we wel een leerrijke polemieek moeten missen.

Marnix Beyen